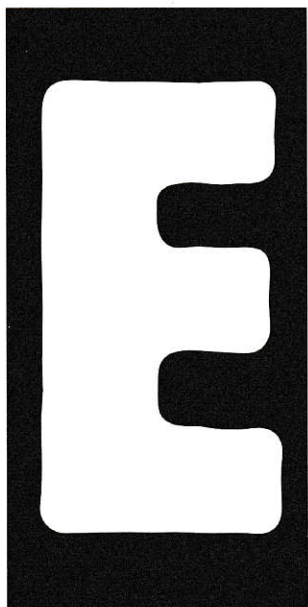

IS INICIS DEL CINEMA A TORTOSA

Joan Manel Maigi Barreda

1897-1909, els primers cinematògrafs itinerants i les primeres sales estables

Els primers cinematògrafs itinerants

Des de la primera sessió dels germans Lumière, el 28 de desembre de 1895, feta a París, el cinematògraf es va anar exhibint amb gran rapidesa per la majoria de les grans ciutats europees. Barcelona el va rebre per primer cop el 15 de desembre de 1896. A les ciutats més petites, d'àmbit rural, l'invent va tardar una mica més a arribar, però no gaire. El 12 de març de 1897 va tenir lloc la primera sessió cinematogràfica a Tortosa.

Durant els dies precedents a aquesta projecció, així com durant els dies que va romandre aquest espectacle a la ciutat, la premsa es va fer un ampli ressò del fet:

Ayer inagurose en el Teatro Principal, la serie de exhibiciones recreativas del Elíseo Express, espectáculo nuevo en esta ciudad y que está llamando poderosamente la atención en las más importantes poblaciones de Europa.

La variedad, el buen gusto y los efectos sorprendentes que de continuo se presentan al público en cada uno de los espectáculos organizados, son de gran aliciente y motivo poderoso para que el público ilustrado acuda al coliseo de la calle de Campomanes á rendir tributo de admiración á los prodigiosos éxitos de la ciencia.¹

Aquesta primera sessió va tenir lloc al Teatro Principal, a l'actual carrer d'Argentina, just al costat de la plaça d'Alfons XII. Se'n van fer tres sessions, a les 8, a les 9 i a les 10, i es van projectar els quadres o pel·lícules següents: *Fiestas y ferias en Burdeos*, *Comparsa de los enanos de Valencia*, *Entrada de los Czares de Rusia en París*, *Una plaza de baños en el Haure*, *Efecto de la circulación a la inversa en una calle* i *Baile japonés en el jardín de París*.

L'empresa propietària del cinematògraf era una companyia d'espectacles anomenada Elíseo Exprés, que presentava també audicions de fonògraf i diorames. Els preus oscil·laven entre els 25 cèntims de les butaques de pati i amfiteatre amb entrada, i els 15 de l'entrada general. Les projeccions d'aquest cinematògraf es van perllongar fins al 28 de març.

Una de les característiques d'aquests primers

cinematògrafs era el seu caràcter ambulant.

Els propietaris, generalment associats al món de l'espectacle, anaven de ciutat en ciutat projectant les diverses peces de què disposaven, i la seva permanència en un lloc no sobrepassava normalment les quatre o cinc setmanes.

Durant l'abril del mateix any, un altre cinematògraf va visitar la ciutat. Fou instal·lat en una barraca de fira desmuntable. Aquestes barraques van constituir, en aquests primers anys d'existència del cinematògraf, els locals de projecció per excel·lència. La majoria d'aquestes barraques de fira, igual que aquest cinematògraf, es van instal·lar en la plaça d'Alfons XII. Aquesta plaça, situada al llavors nou eixample de la ciutat, fou la que va absorbir la gran majoria d'espectacles que van visitar la ciutat durant aquests anys, bé es tractés de cinematògrafs, de teatres ambulants o de les més variades atraccions de fira.

Els mesos de maig i juny de 1898, un nou cinematògraf va visitar la ciutat. El seu propietari, el senyor Gimeno, dins el context bèl·lic de la guerra de Cuba i Filipines, va oferir una gran funció patriòtica el 10 de juny a benefici de la «Suscripción Nacional» per ajudar els soldats espanyols que lluitaven a les colònies. La popularitat de l'invent era ja considerable, atesa la seva utilització en actes socials com el descrit. La quantitat de diners recaptada fou força important.

La presència de cinematògrafs a Tortosa es va anar fent més regular i, a finals d'aquell mateix any, un nou aparell s'instal·lava a la plaça d'Alfons XII. A més durant el 1899, uns quants van passar per la ciutat. Al març ho va fer un model nou, anomenat Vargraf, que va quedar instal·lat al Teatre Principal, i a l'abril la plaça d'Alfons XII va rebre l'anomenat Pabellón Artístico. Les projeccions de cinema eren acompanyades per la música d'un quartet de dones. A finals d'agost, s'hi va instal·lar una nova barraca de fira per posar-hi un nou cinematògraf, però aquest cop l'emplaçament escollit fou un solar del carrer del Temple (actual avinguda de la Generalitat) jal costat del parc Teodoro González.

Va rebre el nom de Salón de Novedades.

Diferents cinematògrafs van visitar la ciutat, alguns instal·lats al Teatre Principal i altres, en les barraques de fira que s'aixecaven per a cada ocasió. Hem de destacar la presència d'un model nou, anomenat Rodisbeskic, a finals de 1900, encara que el seu èxit fou escàs en no complir les expectatives esperades.

L'any 1901 no apareixen notícies a la premsa consultada sobre actuacions de cinematògrafs, encara que és probable que algun visités la ciutat. Potser, en no representar ja una novetat, no va cridar l'atenció de la premsa.

A principis de maig de 1902 tornem a tenir constància de la presència d'un nou cinematògraf, instal·lat a la plaça d'Alfons XII. Era l'anomenat Palacio Luminoso. El mateix cinematògraf va tornar a la ciutat l'any següent, ja que l'Ajuntament li havia reservat el terreny. Aquest espectacle havia incorporat al seu cinematògraf, en aquesta segona visita a Tortosa, un gran orgue a més a més d'altres espectacles de varietats. El 14 de maig de 1903, el mateix dia de la seva inauguració, fou projectada *Un viaje a la luna*, anunciada com:

cuadro fantástico en colores de la casa Moliés² de París, cuya película mide 280 metros o sea el de más duración de los conocidos hasta el día, está basado en una novela del famoso escritor Julio Verne.

Paral·lelament a la instal·lació del Palacio Luminoso, també a la plaça d'Alfons XII, s'hi va habilitar una segona barraca de fira per a un altre cinematògraf, anomenat Palacio de la Magia. Aquesta presència simultània de dos cinematògrafs indica l'alt grau de popularitat de l'invent dels germans Lumière. Durant l'estiu de 1904, un model nou, anomenat Polak, es va instal·lar a la plaça d'Alfons XII. La projecció de vistes fixes era, en aquesta època, força corrent i acostumava a acompanyar les projeccions de pel·lícules. Aquesta vegada, el propietari del cinematògraf va prendre vistes fixes de diversos punts de Tortosa, així com d'altres indrets de la comarca –com Xerta, l'Ampolla, Roquetes o Jesús– que després foren projectades al públic.

Les primeres sales estables

1905 va veure néixer el cine estable a Tortosa. Els cinematògrafs ambulants no havien desaparegut, ni ho van fer durant molts anys, però l'èxit constant d'aquella «atracció de fira» havia superat totes les previsions. Ja no es tractava d'una simple moda passatgera, era un autèntic fenomen social, que havia impregnat tots els estrats de la societat. El juny de 1905 es va inaugurar el Salón Escudé, al capdavant del qual es trobava el senyor Francisco Escudé, propietari d'un establiment fotogràfic situat al carrer de l'Estació (actual carrer Cervantes). El saló estava instal·lat al costat d'aquest establiment i podia encabir unes 500 persones. La seva decoració era severa i estava il·luminat per un gran nombre de

petits focus elèctrics. Evidentment, la més absoluta moralitat de les pel·lícules projectades estava garantida. Cada setmana es canviava el programa. La premsa va anunciar amb profusió aquesta inauguració:

Mañana probablemente se inaugurará el cinematógrafo que se está instalando en el ya acreditado establecimiento fotográfico de nuestro querido amigo Don Francisco Escudé, sito en la calle de la Estación.⁴

Fou en aquesta sala on es va projectar la primera pel·lícula de què tenim constància que va ser rodada a Tortosa. Es va estrenar el 8 de juliol de 1905 i es titulava *Procesión del Sagrado Corazón de Jesús*.

El cinema començava a ser considerat plenament com art i la seva primera condició d'atracció de fira s'anava ja dissolent.

L'èxit del saló, així com la impressió que les diverses pel·lícules causaven al públic, queden reflectits en les línies següents d'un article publicat al *Diario de Tortosa*:

Cada semana hay verdaderas sorpresas con las maravillas que exhibe al público inteligente: cada semana nos ofrece cambio completo de programa, siendo uno tras otro sin excepción cada vez más delicado y artístico.

No se borrarán fácilmente de la fantasía algunas de las películas, verdaderos dramas, así como tampoco las mil y mil cuyos asuntos eran representaciones de los rasgos más felices de eminentes actores. Ni hay que ponderar los dispendios que suponen las películas de asuntos fantásticos, que producen en el alma verdadera admiración.⁵

Aquesta primera sala estable de projeccions fou escollida ben aviat per l'alta societat tortosina com a centre de reunió social:

Convencida nuestra sociedad selecta y elegante que no puede darse un espectáculo más culto y sugestivo que el que con aplauso de todos nos ofrece el Salón Escudé vemos con gusto como elige por punto de reunión aquel local con objeto de deleitarse con la exhibición de unas películas que á la vez ilustran, deleitan y hacen sentir.⁶

Encara que no eren exclusivament les classes altes el públic que assistia a les projeccions del saló: También el público modesto é inteligente concurre con asiduidad al Salón Escudé para aprender y sentir, abrigando la convicción de que á la vez es el espectáculo más sano y barato.⁷

Mentre el Salón Escudé continuava funcionant i acumulant èxits, els cinematògrafs itinerants continuaven desfilant per la ciutat. El 25 de març de 1906 s'inaugurava el Cinematógrafo Aurora al Teatre Principal, acompanyat de dos ventrílocos, que feien representacions amb titelles. El 24 d'abril, un altre d'aquests cinematògrafs va quedar instal·lat a la plaça d'Alfons XII: el Palacio de la Magia. Més tard, el 22 de maig, aquest cinematògraf fou traslladat al Teatre Principal, on hi va romandre uns dies. Durant el mes de juny, un altre cinematògraf va actuar també en aquest teatre.

El senyor Escudé, propietari del primer cinema estable de Tortosa, va voler repetir l'experiència en la propera ciutat d'Amposta. Així, el mes de juny de 1907, va instal·lar-hi un cinematògraf. L'expansió

ESPECTÁCULOS

Salón Escudé

Gran función para mañana.

PROGRAMA

Afición al equilibrio.
Bonito regalo para un niño.
Espectro rojo, en colores.
Cielos posteros.
Cruel remordimiento, varios cuadros.
Qué ocurrencia.
Sesiones desde las 6.

Cine-Alhambra

Gran función para hoy
ÉXITO, ÉXITO, ÉXITO

El célebre y aplaudido ventrílocuo prestimano

CABALLERO ROUSEL
con su elegante gabinete de autómatas parlantes.

PROGRAMA

Un drama maternal, (estreno).
Sorteo de una mujer.
La interesante película dramática
El médico del Castillo
La hermosísima película fantástica en colores.
El Rey Frígolo
Precios de costumbre.

Diario de Tortosa

17 de juliol de 1908

Diario de Tortosa

10 de juny de 1908

ESPECTÁCULOS

Hoy ha llegado el personal de la notable compañía cómica dramática, Palma-Reig, que actuará esta noche en el Teatro del Bañero, según tenemos anunciado.
Mucho éxito y taquilla repleta.

Cinematógrafo Escudé

Grandes funciones para hoy

TODO ESTRENOS

PROGRAMA

Visita á Stokolmo.
Justicia divina, en varios cuadros.
Los timadores.
Los dos guías.
Peripécias de un soldado, en varios cuadros.
Farsas de estudiantes.
Precios de costumbre.

Sesiones desde las 8.

Cine-Alhambra

Gran función para hoy Jueves 4 de junio de 1908

PROGRAMA

Películas dramáticas, del natural, cómicas y fantásticas en colores.

TODO ESTRENOS

Pardesú económico, (cómica.)
El desertor, (dramática.)
Sueño jovial, (cómica.)
Leyenda de la Hiladora, (en colores.)
Bajo la Librea, (dramática.)
Un robo embarazoso, (cómica.)
La interesante y sorprendente película dramática tan solo para hoy
Los bandidos de Calabria
Precios de costumbre.

del cinema era ja imparable, i així ho demostra l'aparició de la segona sala de projeccions estable tortosina: el Cine Alhambra.

A principis d'octubre de 1907 es va començar a habilitar un local que havia estat ocupat per una societat recreativa, en l'edifici conegut com L'Alhambra, al carrer de la Rosa. Es perfilava com una sala de projeccions, que continuava el model establert pel Salón Escudé. La inauguració d'aquesta nova sala, prevista per al 24 d'octubre, es va retardar fins al 7 de desembre, com a conseqüència del catastròfic desbordament de l'Ebre del dia 23 d'octubre.

El propietari d'aquest nou cinema era un altre acreditat fotògraf de la ciutat, el senyor J. Brull.

Mañana se inaugurarà el cinematógrafo en el local conocido por la Alhambra, sito en la calle de la Rosa.

Hoy ha quedado colocado un rótulo en la fachada del edificio que ocuparon algunas sociedades de recreo.

El programa que se anuncia es sugestivo, figurando entre otras películas las siguientes: La loca del estanque; La carrera de los borrachos y Gran Match de Boxe.⁸

Poc temps després de l'obertura d'aquest cinema, un tercer cinematògraf es va instal·lar de forma permanent al Teatre Principal. Era el Cinematógrafo y Varietés Berbis, propietat de Julián Berbis. La seva inauguració, a mitjan de gener de 1908, va suposar a la ciutat de Tortosa passar d'un a tres cinematògrafs estables en tan sols un mes, amb la conseqüent competència entre aquests. La competència va generar, durant uns mesos, una gran proliferació d'espectacles de varietats, que acompanyaven les projeccions cinematogràfiques. L'intent dels propietaris d'atreure el públic, els va portar a una massiva incorporació d'espectacles de varietats que pràcticament van deixar en un segon pla, durant un temps, les projeccions de cinema. Per exemple, el Salón Escudé va contractar una companyia d'espectacles: el Cuadro cómico-lírico Santiago-Tormo. Aquesta companyia aportava al Salón Escudé els diversos espectacles de varietats que oferia al públic (sarsuela, representacions teatrals, actuacions musicals, etc.). A les darreries de

1908, els programes de les sales demostren una recuperació del protagonisme del cinema davant les varietats.

Durant les festes de la Cinta, en la primera setmana de setembre, el cinematò-

graf Berbis fou traslladat del Teatre Principal a una barraca de fira de la plaça d'Alfons XII. L'entrada general costava 15 cèntims; la cadira de preferència, 25, i els nens i els militars sense graduació en pagaven 10.

Després de les festes, el cinematògraf va tornar al Teatre Principal sota el nom de Cine-Varietés.

El ressorgiment del cinema i la seva popularitat es reflecteixen en la notícia següent, de la qual es feia ressò el *Diario de Tortosa*:

Los cines Escudé y de la Alhambra siguen como siempre, favorecidísimos por el público, é indudablemente ir al Cine, es el recurso supremo de todas las reuniones.⁹

Tot i que la proliferació de sales de projecció estables, els cinematògrafs ambulants continuaven visitant la ciutat. El 10 d'abril de 1909, per exemple, en quedava instal·lat un a la plaça d'Alfons XII.

Així, doncs, en arribar a les darreries de la primera dècada del segle XX, Tortosa disposava de tres cinematògrafs estables: el Salón Escudé, el Cine Alhambra i el Cine-Varietés del Teatre Principal. Oferien sessions fins a quatre nits a la setmana (de dijous a diumenge). Mentrestant, el cinemes itinerants continuaven visitant la ciutat. El cinema estava ja totalment integrat a la ciutat i a la seva societat.

A més, l'expansió del cinema cap als pobles propers a Tortosa, acreditada per les inauguracions de sales estables a Xerta, a l'octubre, i a Roquetes, al novembre de 1909, demostra la popularitat i la implantació de l'invent francès tant en l'àmbit urbà com en el rural.

JOAN MANEL MAIGI BARREDA

¹ *Diario de Tortosa*. Any XV. Núm. 4370. Dissabte, 13 de març de 1897.

² Llegir-hi Méliès.

³ *Diario de Tortosa*. Any XXI. Núm. 6489. Dijous, 14 de maig de 1903.

⁴ *Diario de Tortosa*. Any XXIII. Núm. 7106. Dimecres, 28 de juny de 1905.

⁵ *Diario de Tortosa*. Any XXIII. Núm. 7255. Divendres, 29 de desembre de 1905.

⁶ *Diario de Tortosa*. Any XXIV. Núm. 7297. Dimecres, 21 de febrer de 1906.

⁷ *Diario de Tortosa*. Any XXIV. Núm. 7297. Dimecres, 21 de febrer de 1906.

⁸ *Diario de Tortosa*. Any XXV. Núm. 7817. Divendres, 6 de desembre de 1906.

⁹ *Diario de Tortosa*. Any XXVII. Núm. 8133. Dimarts, 5 de gener de 1909.